

İslami İlimler Dergisi  
The Journal of Islamic Sciences  
مجلة العلوم الإسلامية

KAZÂ KELİMESİNİN SEMANTİK TAHLİLİ VE "... HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE HAYIZ OLDUĞUMUZDA ORUCU KAZÂ ETMEKLE EMREDİLİRDİK. NAMAZI KAZÂ ETMEKLE EMREDİLMEZDİK" HADİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE HADITH "IN THE TIME OF THE PROPHET, WHEN WE WERE MENSTRUATING, WE WERE ORDERED TO FAST (QADA OF FASTING). WE WERE NOT ORDERED TO MAKE UP THE PRAYER"

**Mehmet ÇETİN**

Dr. Öğr. Üyesi; Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri /  
Hadis; ORCID ID: 0000-0002-3676-0912; e-mail: mehmetcetin@cumhuriyet.edu.tr

**Makale Bilgisi / Article Information**

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Makale Dili / Article Language:** Türkçe / Turkish

**Geliş Tarihi / Received:** 9 Aralık 2022 / 9 December 2022

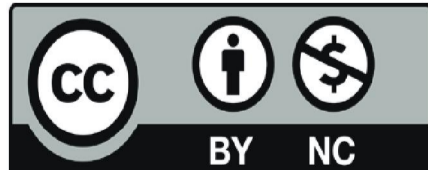
**Kabul Tarihi / Accepted:** 19 Şubat 2023 / 19 February 2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Bahar 2023 / Spring 2023

**Cilt / Volume:** 18, **Sayı / Issue:** 1

**Plagiarism / İntihal:** Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software

**Etik Beyan / Ethical Statement:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.



## Öz

Bu makalede öncelikle, cumhuru ulemâ tarafından "... Hz. Peygamber döneminde hayız olduğumuzda orucu kazâ etmekle emredilirdik. Namazı kazâ etmekle emredilmezdik" şeklinde anlaşılan meşhûr Muâze Hadisi'nde de geçen kazâ kelimesinin semantik tahlili yapılacaktır. Kazâ kelimesinin semantik tahlili yapılırken, bulguları tespit, inceleme ve tartışma yöntemi kullanılacaktır. Bu çerçevede kazâ kelimesinin cahiliye döneminde, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde kullanıldığı anlamlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Daha sonra, içinde kazâ kelimesinin de geçtiği Muâze Hadisi'nin, selef âlimleri tarafından nasıl anlaşıldığı araştırılacak, hadisin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacak âyet ve hadislerin izi sürülecektir. Hadis bağlamında kazâ, hayız, eza gibi kavramların İslam âlimleri tarafından hangi anlamda kullanıldığı ve nasıl anlaşıldığı araştırılacaktır.

Muâze Hadisi'ndeki Hz. Âişe'nin (r.anhâ) sözünün "... Hz. Peygamber döneminde hayız olduğumuzda orucu kazâ etmekle emredilirdik; namazı kazâ etmekle emredilmezdik" olarak değil de "...Hayız olduğumuzda orucu tutmakla (eda) emredilir, namazı kılmakla emredilmezdik" şeklinde anlaşılması gerektiği iddiası incelenecektir. Bu iddiânın kabulü veya reddi durumunda Müslüman bayanların, hayızlıyken oruç tutup tutamayacakları, namaz kılıp kılamayacakları; oruç tutamayacak ve namaz kılamayacaklarsa kazâ edip etmeyecekleri konusu ele alınacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Hadis, Hayız, Kazâ Etmek, Orucun Kazâsı, Namazın Kazâsı, Eza.

## Abstract

In this article, first of all, the semantic analysis of the word qada, which is also mentioned in the famous Muâze Hadith, which is understood by the majority of scholars as "When we were menstruating, we would make up the fast afterwards and we would not make up the prayer". While making the semantic analysis of the word qada, the method of determining, examining and discussing the findings will be used. In this context, it will be tried to determine the meanings of the word qada in the period of ignorance, in the Qur'an and hadiths.

Afterwards, it will be investigated how the Muâze Hadith, in which the word qada is also used, was understood by the predecessor scholars, and the verses and hadiths that will contribute to the correct understanding of the hadith will be traced. In the context of hadith, it will be investigated in what sense the concepts such as qada, menstruation and eza are used by Islamic scholars and how they are understood.

Hz. Aisha's (r.anha) statemet that "In the time of the Prophet, when we were menstruating, we were ordered to fast (Qada of Fasting). We were not ordered to make up the prayer" in the Muâzeh Hadith not in this form; the claim that it should be understood as "In the time of the Prophet, when we were menstruating, we were ordered to fast, we were not ordered to pray" will be examined. In case of acceptance or rejection of this claim, whether Muslim women can fast or pray while they are menstruating; If they cannot fast and pray, the issue of whether they will make up or not will be discussed.

**Keywords:** Hadith, Menstruation, Qada (To Perform After its Time), Fasting After Menstruating (Qada of Fasting), Pray After its Time (Qada of Pray), Impurity.



## Giriş

Dili inceleyen dilbilim türlerinden bir tanesi de Anlambilim'dir (Semantics). Anlambilim, *durgun anlambilim* ve *gelişmeli anlambilim* olarak ikiye ayrılır. Durgun anlambilim, sözcük, anlam gibi konularla ilgilenirken; gelişmeli anlambilim, anlam daralması ve genişlemesi gibi anlam değişmelerinin ele alındığı bilimdir.<sup>1</sup> Hadis metinlerini okurken doğru anlayabilmek için metinde geçen terimin o devirde hangi anlamda kullanıldığının iyi tespit edilmesi gerekir. Bu çerçevede kazâ kelimesinin *vaz'î anlamının ve söziün söylendiği devirdeki anlamının* tespiti gerekir. İslam âlimleri bu anlam değişikliklerinin tespiti için Cahiliye şiirlerinden, Kur'ân ve hadislerden istişhatlarda bulunurlar. "Dil ve edebiyat konusunda hadislerle istişhat edilmez" şeklindeki hatalı kanaatin aksine, Sîbeveyhi (ö.180/796) ve sonraki birçok dilcinin hadislerle istişhat ettikleri malumdur.<sup>2</sup> Bu çalışmada kazâ kelimesinin semantik tahlilini yapabilmek için Cahiliye şiirlerinden, Kur'ân'dan ve hadislerden yararlanılacaktır.

Konuyu çalışma nedenimiz "... Hz. Peygamber döneminde hayız olduğumuzda orucu kazâ etmekle emredildik. Namazı kazâ etmekle emredilmezdik"<sup>3</sup> şeklinde gelen Muâze Hadisi'ndeki kazâ *قضی* kelimesinin yanlış anlaşıldığı iddiasıdır. Bu konuyu gündeme alıp üzerinde bir konuşma icra eden Abdülaziz Bayındır'a göre kazâ kelimesinin anlamı, Resûlullah (s.a.v.) zamanında kullanılan anlamından uzaklaştırılmıştır. Kazâ kelimesine yüklenen yanlış anlam sebebiyle -oruç sadece yeme, içme ve cinsel ilişkiyle bozulduğu halde- mezhepler âdetli ve lohusa kadının oruç tutamayacağını, tutarlarsa oruçlarının geçersiz olacağını söylemişlerdir.<sup>4</sup> *Kazâ* kelimesi, bir şeyi yapmak, yerine getirmek anlamında olduğundan hadis "(hayızlıyken) orucu tutar, namazı kılmazdık" şeklinde tercüme edilmelidir. Buna göre "Hayızlıyken re'sen tutamıyor/tutmaması gerekiyorsa, buna kazâ değil, 'hayız vaktinde tutması caiz olmayan orucu tuhur vaktinde eda etmek' denilmelidir". Âdet kanının orucu bozduğunu söylemek, âyetin de işaret ettiği üzere<sup>5</sup> sınırı aşmaktır.<sup>6</sup> Abbasi dönemindeki fakihlerin, kazâ kelimesine yeni bir ıstılah

1 Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Ankara: Engin Yay., 2009), 30-31.

2 Nusrettin Bolelli, "Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5-6 (1988 1987), 167-175.

3 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi 'u's-şahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Hayız", 67, 68, 69; Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-şahîh*, thk. Mustafa Dib el-Boğa (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407), "Hayız", 20; Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 43/105, (No. 25951).

4 Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasen el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 3/152.

5 el-Bakara 2/187.

6 Abdülaziz Bayındır, "Adetli Kadın Oruç Tutabilir Mi", <https://www.youtube.com/watch?v=uN9fQVSHv7w> (25 Haziran 2014); "Abdülaziz Bayındır, Adetli Kadın Oruç Tutabilir Diyor", <https://www.youtube.com/watch?v=LMI9AigsgNQ> (09 Nisan 2015); Abdülaziz Bayındır



koymalarıyla iş çığırından çıkmıştır.<sup>7</sup> Hüseyin Atay ise, hayızlı kadının oruç tutmamasını, *kazâ* terimi üzerinden değil, “*Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir قُلْ هُوَ أَذَى...*” âyetindeki<sup>8</sup> eza terimi üzerinden değerlendirir. Ona göre eza, kadınlara özel hallerinde eziyet, yorgunluk veren durumdur. Hayızlı kadınlar, kendilerini iyi hisseder ve isterlerse oruç tutabilir, namaz kılabilir.<sup>9</sup> O, günümüzdeki bazı genç/yaşlı örtülü hanımların, hayızlı kadınların namaz kılmalarının farz olduğunu düşündüklerini nakleder.<sup>10</sup> Bayraktar Bayraklı ise, kadınların ay halinin eza yani hastalık terimiyle ifade edildiğini, hastanın ise tutamadığı gün kadar sonra *kazâ* edebileceğini, kendini iyi hissederse de oruç tutabileceğini düşünmektedir.<sup>11</sup> Yaşar Nuri Öztürk ise, hayızlı kadınların oruç tutmama uygulamasının kadınlara verilen bir ruhsat olduğunu ifade ettikten sonra Ali Bardakoğlu döneminde Diyanet’in de hayızlı kadının oruç tutabileceğine dair fetva verdiğini iddia etmiştir.<sup>12</sup> Mustafa İslamoğlu ise, hayızlı ve lohusa kadının kendini iyi hissetmesi durumunda oruç tutması gerektiğini düşünmektedir. Zira ona göre eza denilen hayız hastalığının küçüğüdür.<sup>13</sup>

Bu çalışmada, öncelikle *kazâ* kelimesinin semantik tahlili yapılacaktır. Daha sonra da *kazâ* ve eza terimlerine yapılan tahlillerle, İslam toplumunun hem sözlü hem de yaşayan sünnet olarak nakledegeldikleri uygulamaya aykırı olan bu iddialar tartışılacaktır. Konu daha önce, farklı bakış açılarıyla bazı makalelerde ele alınmıştır. Nihat Dalgın “*Özel Günlerindeki Kadınların İbadeti*” başlıklı makalesinde, hayız ve nifâs hallerindeki kadınların namaz, oruç ve hac ibâdetlerini yapıp yapamayacakları meselesini ele almıştır. Mâide 6. âyetten hareketle namaz ibâdeti için tahâretin gerekliliğinin kadın ve erkeğe şâmil olduğunu, cünüp olmanın namaza mani manevi / hükmî bir kirlilik olduğunu, hayız ve nifâsın fizikî kirlilik dışında hükmî kirliliğe sebep olmasından dolayı hükmî kirliliğin engel olduğu namaz, oruç ve haccı (n bazı kısımların)ı yapamayacaklarını, hayız ve nifâs hallerinde ibâdetleri yapamayacakları konusunda aykırı düşünen hiçbir mezhebin veya alimin olmaması nedeniyle icma olduğunu, çağdaş ilim adamlarından bazılarının kadınların hayız hallerinde namaz kılmalarına ve oruç tutmalarına Kur’an’da açık bir engel olmadığı için kendilerini iyi hissederlerse namaz kılacakları gibi oruç da tutabilecekleri konusundaki iddialarının hükmî kirlilik olan hayız ve

dır, “Allah’ın Koyduğu Sınırların Aşılması ve Oruç Örneği”, [www.suleymaniyevakfi.org](http://www.suleymaniyevakfi.org), (11 Aralık 2019).

7 Bayındır, “Adetli Kadın Oruç Tutabilir Mi”.

8 el-Bakara 2/222.

9 Hüseyin Atay, *Kur’an’a Göre Araştırmalar IV* (Ankara: Semih Ofset, 1995), 149-150.

10 Atay, *Araştırmalar IV*, 150-151.

11 Bayraktar Bayraklı, “Kadınlar adetliyken oruç tutabilir mi?”, *Youtube* (05 Aralık 2015).

12 Yaşar Nuri Öztürk, “Regl halinde kadınlar namaz kılabilir mi?”, *Youtube* (07 Aralık 2015).

13 Mustafa İslamoğlu, “Hayızlı/Lohusa Kadının Oruç Tutup Tutamayacağı”, *Youtube* (01 Ocak 2015).



nifası arada illet birliği olmaksızın normal hastalığa kıyas ettikleri için hata ettiklerini dile getirmektedir.<sup>14</sup> Arif Ulu “*Adet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili*” isimli makalesinde,<sup>15</sup> hayız halindeki kadınların oruç tutabilecekleri iddiaları yeniden gündeme gelince, hayız halindeki kadınların orucuyla ilgili hadisleri senet ve muhtevâ yönünden tenkit edip değerlendirmiştir. Ulu ilk önce, Yahûdîlik, Hıristiyanlık ve İslam’da hayızlı kadının durumunu ortaya koymuştur. Kur’an, hayızlı kadınla cinsel birlikteliği yasaklarken, ibâdetlerini düzenleyen emredici veya yasaklayıcı bir hüküm bildirmemektedir. Bu konuda sünnet ve hadisler hüküm koyar. Daha önceki çalışmalarda konuyla ilgili hadislerin senet ve metinleri üzerinde yeterince durulmaması nedeniyle bu çalışma yapılmıştır. Hadi Sağlam ve İbrahim Arpacı “*İslam Fıkına Göre Hayızlı Kadının Orucu*” adlı makalelerinde,<sup>16</sup> konuyu İslam fıkı çerçevesinde değerlendirmişler, klasik ulemanın hayızlı kadınların oruç tutamayacağı hususunda icma etmelerine rağmen günümüz ilim adamlarından bazılarının hayızlı kadının oruç tutmamasının ruhsat olduğu şeklindeki kanaatlerini karşılaştırmışlar ve delillerini analiz etmişlerdir. Bu çerçevede, hayız, eza ve hastalık kavramları tahlil edilmiş, kısmen de olsa kazâ kelimesi üzerinde durulmuştur. Tertibindeki bazı kusurlar, cümle düşüklükleri ve yanlışlıkları, dağınıklık arz eden cedel metodu makalenin dikkalice gözden geçirilmeden yayımlandığı izlenimi vermektedir. Rabia Zahide Temiz, “*Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî misin?’ Rivayeti Üzerine Bir İnceleme*” başlıklı makalesinde, konuyla ilgili hadisleri senet ve muhtevâ tenkidine tabi tutmuştur. Temiz, rivâyetlerden hareketle, Allah Resûlü’nün hayızlıya oruç yasağı ihdas etmediği, aksine hayız sebebiyle oruca ara verilebileceği, bu nedenle hayızlıyken oruç tutmamak câiz, oruç tutulmadığı zaman kazâsı vâciptir kanaatine ulaşmıştır. En yalın/kısa metnin en sahih metin olarak kabul edilmesi, rivâyetlere ziyade bilgi veren tarikin müdrec olduğu ön kabulüyle yaklaşılması, Ma’mer b. Râşid’in ziyade olarak verdiği bilginin başka senetlerde başka ravilerle de nakledilmesine rağmen müdrec denilerek zayıf kabul edilmesi, mürsel rivâyetlerin kat’î surette amele elverişli olmadığı ön kabulüyle yaklaşılması, yanlış tercümelerle yanlış çıkarımlara ulaşılması, hadis metinlerine farazî/tahmîni anlam vermek suretiyle subjektif kanaatlere ulaşılması, hayızlı kadının oruç tutamayacağı konusundaki klasik ulemanın kanaatinin kuvvetlice dikkatlere sunulmaması gibi hususlar

14 Nihat Dalgın, “Özel Günlerindeki Kadınların İbadeti”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 379-413.

15 Arif Ulu, “Adet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD]* 38 (2012), 1-50.

16 Hadi Sağlam - İbrahim Arpacı, “İslam Fıkına Göre Hayızlı Kadının Orucu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/2 (2018), 60-76.



makalenin zayıf noktalarıdır.<sup>17</sup> Biz bu çalışmada, “... Hayız olduğumuzda orucu kazâ eder, namazı kazâ etmezdik” hadisinde geçen kazâ kelimesini semantik açıdan incelemeye, cahiliye şiirlerinde, Kur’ân’da ve hadislerde hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız. Bunun yanında, hayız/nifas nedeniyle tutulamayan oruçların kazâ edilmesi ve namazların kazâ edilmemesiyle ilgili rivâyetleri değerlendirmeye, kazâ ve ezâ kavramlarının mahiyet ve kapsamını ortaya koymaya çalışacağız. Ayrıca hayız sebebiyle tutulamayan oruçların kazâ edilmesi ve namazların kazâ edilmemesi konusundaki icma’ı dikkatlere sunmaya çalışacağız.

### 1. Kazâ Kelimesinin Semantik Anlamları

Kazâ kelimesinin anlamları, cahiliye şiirlerine, Kur’an-ı Kerîm’e ve hadis-i şeriflere müracaat edilerek tespit edilmeye çalışılacaktır. Cahiliye şiirleri, Kur’an vahyinden önce söylendiği için önce zikredilecek, daha sonra Kur’an âyetleri sonra da hadis-i şerifler arz edilecektir. Burada sadece kaynaklarıyla beraber şiir, âyet ve hadisler zikredilecek, değerlendirmeler daha sonra yapılacaktır. Bu bölümdeki şiirler, bazı şarhilerin doğum/ölüm tarihlerine ulaşılamasa da, cahiliye şairlerine aittir:

#### 1.1. İhtiyacı gidermek (قضى حاجته)

Sa’lebe b. Su’ayr el-Mâzinî (5. asrın ikinci veya 6. asrın ilk yarısında yaşamıştır) şöyle der:

سَمِّمَ الْإِقَامَةَ مِنْ بَعْدِ طَوْلِ ثَوَائِهِ - وَقَضَى لُبَانَتَهُ فَلَيسَ بِنَاطِرٍ.

Uzun ikametinden sonra ikametten usandı / İhtiyacını giderdi, artık geriye dönüp bakmaz.<sup>18</sup>

“(tuvalet) ihtiyacını gidermek için...”<sup>19</sup> şeklinde, bu ve bir çok hadiste de geçmektedir.

#### 1.2. Ecelini, vaktini tamamlamak (ölmek) (قضى نحبه = مات)

Teebeta Şerran el-Fehmî (Sâbit b. Câbir), miladi 525 yılında ölen Sa’lûk eş-Şenferî’ye mersiye söylediği şiirinde şöyle der:

قَضَى نَحْبَهُ مُسْتَكْتَرًا مِنْ جَمِيلِهِ - مُقَلًّا مِنَ الْفَحْشَاءِ وَالْعَرِضِ وَافِرًا.

İyiliklerini artırarak öldü / Kötülüklerini azaltarak son derece namuslu olarak.<sup>20</sup>

17 Rabia Zahide Temiz, “Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî misin?’ Rivayeti Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/3 (2021), 1253-1275.

18 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrizî, *Şerhu İhtiyârâti’l-Mufađdal*, thk. Fahrüddin Kabâve (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1987), 2/613.

19 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/418, (No. 339).

20 Abdülaziz b. Abdilkerîm el-Meymenî, *eş-Tarâ’ifü’l-edebiyeye* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1971), 28.



Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ

“...Müminlerden kimileri de onun yolunda can verdiler, kimileri de ecellerini bekliyorlar...”<sup>21</sup>

*قَضَىٰ* terkinde *قَضَىٰ* tamamlamak *نَحْبَهُ* ise değişik bir çok anlamının yanında ecel, ölüm, vakit, süre gibi anlamlara da gelmektedir. İkisi birlikte kullanıldığı zaman *ecelini, vaktini, süresini tamamladı* yani öldü anlamında kullanılmaktadır.<sup>22</sup>

### 1.3. İşî tamamlamak, bitirmek (قضى الأمر = أتمه)

Ubeyd b. Abduluzza es-Selâmî (? / ?) şöyle der:

قَضُوا مَا قَضُوا مِنْ رَحَلَةٍ ثُمَّ وَجَّهُوا - يَمَامَةَ طَوْدِ ذِي حِمَاطٍ وَعَرَعِرِ.

*Yeteri kadar yol katettiler sonra / İncir ve servi ağaçları olan yüksek dağın güvercinini takip ettiler.*<sup>23</sup>

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَاً لَقَضَىٰ الْأَمْرَ ثُمَّ لَا يَنْتَظِرُونَ

“Şayet bir melek indirseydik şüphesiz (helak edilme) işleri bitirilmiş olurdu. Kendilerine mühlet de verilmezdi”<sup>24</sup>

### 1.4. Yaratmak (قضى الله الشيء = خلقه)

‘Adiy b. Zeyd el-‘İbâdî (ö.600 civarı) şöyle der:

قَضَىٰ لِسِتَّةِ أَيَّامٍ خَلِيقَتَهُ - وَكَانَ آخِرَهَا أَنْ صَوَّرَ الرَّجُلَا.

*Mahlûkâtı altı günde yarattı / Son gün erkeği (ademi) yarattı.*<sup>25</sup>

### 1.5. Hüküm vermek (قضى قضية ونحوها = حكم فيها)

Ebû'l-Lihâm et-Tağlibî'ye (Hüveys b. el-Lihâm) (? / 609) nispet edilen şiirde şöyle denilmiştir:

عَلَى الْحَكْمِ الْمَأْتِي، يَوْمًا إِذَا قَضَى - قَضِيَّتَهُ، أَنْ لَا يَجُورَ وَيَقْصِدُ.

Bir gün kendisine müracaat edilen hakem *hüküm verdiği*nde / Hükümünü

21 el-Ahzâb 33/23.

22 Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1415), md. “nḥb”, 1/750.

23 Muhammed b. el-Mubârek İbn Meymûn, *Münteha't-taleb min eş‘âri'l-‘Arab*, thk. Muhammed Nebîl Tarifi (Beyrut: Dâru Sâdır, 1999), 1/383.

24 el-En‘âm 6/8.

25 Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Ḥayevân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 4/356.

zulmetmeden âdil bir şekilde vermesi gerekir.<sup>26</sup>

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ...<sup>27</sup>

“Allah ve rasûlü bir hususta hükiim verdiklerinde, mümin erkek ve mümin kadının başka bir şeyi seçme hakları yoktur...”<sup>27</sup>

### 1.6. Vakti geçirmek, süreyi tamamlamak (قضى وقته)

Antere b. Şeddâd (525-608) şöyle der:

يا عَبدَ لَولا الخيالُ يَطْرُقُنِي - قَضَيْتُ لَيْلِي بِالنَّوْحِ وَالسَّهْرِ.

Ey Able! Hayal(in) gözümün önüne gelmesey / Gecemi feryad ü figan ve uykusuzlukla geçiririm.<sup>28</sup>

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ

“Mûsâ bu süreyi doldurup ailesiyle birlikte yolda giderken...”<sup>29</sup>

### 1.7. Bitirmek, tüketmek (قضى دموعه = أنفدها)

Câhiliyye şâirlerinden Alkame b. Abâde el-Fahl (?-603) şöyle der:

أَمْ هَلْ كَبِيرٌ بَكَى لَمْ يَقْضِ عِبْرَتَهُ - إِثْرَ الْأَحْبَةِ يَوْمَ الْبَيْنِ مَشْكُومٌ.

Esirin ağlayan büyüğü gözyaşlarını tüketmedi mi (elbette sürekli ağlıyor) / Ayrılık gününde sevdiklerinin ayrılığın ağlayana (esir serbest bırakılarak) karşılık verilmez mi?<sup>30</sup>

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

...فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا...

“...Zeyd eşiyle beraberliğini/ilişğini kestikten/bitirdikten sonra seni o kadınla evlendirdik...”<sup>31</sup>

### 1.8. İstemek, karar vermek (قضى الله أمرا = أرادها)

Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

26 İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, md. “kşd”, 3/353; Abdulkadir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübbâbi Lisâni'l-‘Arab*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1418), 8/555.

27 el-Ahzâb 33/36.

28 Abdullah el-Arabî - Hâmid Kâmil, *Revâiü'ş-Şi'ri'l-Câhili* (Mısır: Mektebetü Atlas, 2012), 55.

29 el-Kasas 28/29.

30 İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, md. “em”, 12/34; Muhammed b. Muhammed Hasan Şurrâb, *Şerhu'ş-Şevâhidi'ş-Şi'riyye fi ümmâti'l-kütübi'n-nahviyye li-erba'ati âlâfi şâhidin şi'riyye* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1427), satır “Beyt No. 131, 3/94.

31 el-Ahzâb 33/37.



... وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“... Allah c.c. bir şeyi(n olmasını, gerçekleşmesini) istediğinde ona sadece “ol!” der, o da oluverir”.<sup>32</sup>

### 1.9. Takdir etmek, belirlemek (قضى الله أمرا = قدره)

Semev’el b. Garîd b. ‘Âdyâ el-Ezdî (?-560) şöyle der:

بَلْ لِكُلِّ مِنْ رِزْقِهِ مَا قَضَى اللَّهُ - وَإِنْ حَزَّ أَنْفَهُ الْمُسْتَمِيتُ.

Allah’ın takdir ettiği rızık vardır herkese / Acımayıp burnunu yerlerde sürtsen de (canhıraş bir şekilde çalışsa da).<sup>33</sup>

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا...

“Sizi (özel) bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O’dur...”.<sup>34</sup>

### 1.10. Bildirmek, haber vermek (قضى إليه الأمر = أبلغه به)

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ...

“Lût’a şu hükmü bildirdik...”.<sup>35</sup>

### 1.11. Farz kılmak, emretmek (قضى أمرا = أوجبه وحثمه)

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti...”.<sup>36</sup>

### 1.12. Yapmak, emri uygulamak (قضى الأمر = أنفذه)

‘Âmir b. ez-Zarb el-‘Advânî (370/455) şöyle der:

وهيئات هيئات هذا الردى - يريد صروفاً ليقضى حماما.

Bu ölüm nasıl bir şey böyle / Eceli gerçekleştirmek için dikkatleri başka tarafa çekiyor.<sup>37</sup>

32 el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47.

33 İbn Manzûr, Lisânü'l-‘Arab, md. “h̄tt”, 2/28-29.

34 el-En’am 6/2.

35 el-Hicr 15/66.

36 el-İsrâ 17/23.

37 Ebû Abdillâh es-San’ânî Vehb b. Münebbih, Kitâbü’t-Tîcân fî mülûki Himyer (San’a: Merkezü’d-Dirâsât ve’l-Ebhâsi’l-Yemeniyye, ts.), 265.

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

...فَأَقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا.

“Sihirbazlar şöyle dediler: Artık sen dilediğini yap. Sen ancak bu dünya hayatında hükmedebilirsin”.<sup>38</sup>

### 1.13. Boşaltmak, çıkartmak (أَخْرَجَ=قَضَى)

Alkame b. Abade el-Fahl (?-603) şöyle der:

أم هل كبير بكى لم يقض عبرته - إثر الأوبة يوم البين مشكوم.

Esirin ağlayan büyüğü gözyaşlarını tüketmedi mi (elbette ağlayarak tüketti) / Ayrılık gününde sevdiklerinin ayrılığına ağlayana (esir serbest bırakılarak) karşılık verilmez mi?<sup>39</sup>

### 1.14. Borç ve benzeri hakları ödemek (قضى الدين ونحوها)

el-Mufaddal b. Ma'ser en-Nükrî (?/?) şöyle der:

مَشِينَا شَطْرَهُمْ وَمَشَوْا إِلَيْنَا - وَقُلْنَا الْيَوْمَ مَا تُقْضَى الْحُقُوقُ.<sup>40</sup>

Biz onlara doğru yürüdük onlar da bize doğru / Bugün haklar (öç, intikam) alınmaz dedik.

İbn Ömer “Annesini hacca götürmüş ve (hac menâsikini) sırtında yaptırmış kişi annesinin hakkını ödeyip ödeyemediğini (هل قضى حَقَّهَا) sorunca şöyle dedi: ‘Bırak anne hakkını tam ödemeyi, bir doğum sancısını bile ödeyemezsin!’”.<sup>41</sup>

### 1.15. İbâdeti kazâ etmek, vakti geçtikten sonra yapmak

(قضى العباداة)

كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلَّا فِي شَعْبَانَ.

“(Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir): ‘Ramazan ayından kalan oruç borçlarımı Şaban ayından önce ödeyemedim!’”.<sup>42</sup>

Bazı rivâyetler “Resûlullah (s.a.v.) ile meşgul olma sebebiyle...” ziyadesiyle nakledilir.<sup>43</sup> Bu hadisten Hz. Peygamber’in kıymetli eşlerinin oruçlarını

38 Tâhâ 20/72.

39 İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, md. “em”, 12/37, “kzy”, 15/186; Şurrâb, *Şerhu’s-şevâhidî’s-şi’riyye*, satır “Beyt No. 131”, 3/94.

40 Ebû Saîd Abdulmelik b. Kureyb el-Esmâ’î, *Şerhu'l-Esmâ’iyyât*, thk. Sa’dî Danâvî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971), 266.

41 Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî (Beirut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399), md. “tlk”, 3/299; İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, md. “tlk”, 10/225; Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, thk. Adnân Derviş, Muhammed el-Mısrî (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, ts.), 705.

42 Buhârî, “Savm”, 39; Müslim, “Sıyâm”, 151, 152.

43 Buhârî, “Savm”, 39; Müslim, “Sıyâm”, 151.



ancak Ramazan ayı geçtikten on ay sonra Şaban ayında kazâ ettikleri anlaşıl-  
maktadır.

Bu bölümde, قضي kelimesinin semantik tahlili kapsamında en öne çıkan on beş temel anlamı ortaya konmaya çalışıldı. Kazâ kelimesinin son ve ko-  
numuzla ilgili (on beşinci) anlamı, vaktinde yapılamayan ibâdetlerin kazâ edilmesi yani vakti çıktıktan sonra eda edilmesi, yerine getirilmesidir. Ay-  
rıca bu anlamlardan biri de *hakkın/borcun ödenmesidir*. Bir hak/borç ya vak-  
ti gelince ya da birtakım gecikmeler sebebiyle sonra eda edilir. İbâdetler de  
kulun Allah'a olan kulluk borçlarıdır ya zamanında ödenerek eda edilir ya  
da vaktinde eda edilemeyen borçlar sonra kazâ edilir. Dolayısıyla kazâ keli-  
mesi hakkında yapılan tenkit yanlıştır. Zira kazâ kelimesi Resûlullah (s.a.v.)  
zamanında borcun, hakkın veya kulluk vazifesinin gerek vaktinde gerekse  
vakti çıktıktan sonra eda edilmesi anlamını ihtivâ ederken, daha sonra "vakti  
çıktıktan sonra eda etmek anlamında" ıstılahlaşmıştır.

## 2. Hayız/Nifas Nedeniyle Tutulamayan Oruçların Kazâsı - Namazların Kazâ Edilmemesiyle İlgili Rivâyetler

Bu başlıkta, hayızlı kadının orucu kazâ etmesiyle ilgili rivâyetlere işaret  
edilecektir. Üçüncü başlıkta ise قضي kelimesinin anlamları göz önüne alınarak  
semantik tahlili yapılacaktır.

1- "Muâze dedi ki: Âişe'ye (r.anhâ) 'Kadın hayızlıyken (Ramazan) orucu-  
nu kazâ ediyor da namazı neden kazâ etmiyor?' diye sordum. Âişe (r.anhâ):  
'Sen Harûralı mısın (Hâricîlerden misin)?!' dedi. Ben de 'Harûralı (Hâricîler-  
den) değilim. Sadece soruyorum' dedim. Hz. Âişe (r.anhâ): 'Hz. Peygamber  
döneminde hayız olduğumuzda orucu kazâ etmekle emredilirdik. Namazı  
kazâ etmekle emredilmezdik' dedi".<sup>44</sup>

44 Müslim, "Hayız", 69; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1420, 43/105, (No. 25951); Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dârü'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 1430), "Tahâre", 102; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-şâhîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.), "Savm", 68; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen (el-Müctebâ)*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebü'l-Matbûatü'l-İslamiyye, 1406), "Sıyâm", 64; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdülmin'im Şelebi (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2001), "Sıyâm", 64; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dârü'l-İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.), "Sıyâm", 13; Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Muşannef*, thk. el-A'zamî Habîbürrahmân (Beyrut: el-Mektebü'l-İslamî, 1403), 1/331, (No. 1277, 1278); Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef fi'l-eğâdîs ve'l-âşâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 2/340, (No. 7317); Ebû Ya'kub İshâk b. İbrâhîm İbn Râhûye, *el-Müsned*, thk. Abdülgafûr b. Abdülhak el-Belûşî (el-Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü'l-Îmân, 1991), 3/768, (No. 1385); Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm Ebû Avâne el-İsferâyînî, *Müstahrecü Ebî 'Avâne*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419), 1/270, (No. 941, 942); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci (Karaçi: Câmiatü'd-Dirasati'l-İslâmiyye, 1991), 2/163, (No. 559); Ahmed b. Ali Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dımaşk: Dârü'l-Me'mun li't-Türas, 1984), 5/46, (No. 2637).



Hız. Âişe'nin (r.anhâ) "Sen Harûralı (Hâricîlerden) mısın?" diye sorma sebebi, Hâricîlerin Kur'ân dışında sünnet verilerini kabul etmemeleriydi.<sup>45</sup> Ramazan'da hayızlı kadının orucu ve namazı terk edip, Ramazan'dan sonra hayız bitince orucu kazâ edip namazı kazâ etmemeleri Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetiyle sâbit olduğundan, Hız. Âişe (r.anhâ) soru soran Muâze'nin Kur'ân'da bulamadıkları bu uygulamayı kabul etmeyen Hâricîlerden olduğunu zannetmişti. Orucun da geçtiği hadisin bu versiyonu, Buhârî (ö.256/870) dışında *Kütüb-i Sitte'*de ve diğer hadis eserlerinde geçmektedir. Buhârî bu hadisi nakletmese de *Kitâbu's-Savm* 6. Bab'da *Hayızlının Orucu Terk Etmesi* ve 40. Bab'da *Hayızlı Orucu ve Namazı Terk Eder* diyerek meseleyi bu şekilde kabul ettiğini ortaya koyar. Her ne kadar bazı tariklerinde sadece namaz geçse de,<sup>46</sup> hayızlının orucu terk etmesinin amel-i mütevâres olarak gelmesi, selefin bu uygulamaya uygun fetvâ vermeleri, âlimlerin bu hadisle amel etmesi, hadisi destekleyen başka hadislerin olması Muâze Hadisi'nin güvenilirliğini artırmıştır. Tirmizî (ö.279/892) de konuyla ilgili "Hayızlının orucu kazâ edeceği, namazı kazâ etmeyeceği âlimlerin genelinin görüşüdür, bu konuda ihtilaf bilinmemektedir" der.<sup>47</sup> Ma'mer b. Râşid'in (ö.153/770) tariklerinde ziyâde olduğu kabul edilse de sikanın ziyadesi -kat'î surette söylenemese de-, ziyâde içermeyen rivâyeti ortadan kaldıracı şekilde aykırı olmaması şartıyla kabul edilir. Çünkü ziyâde lafız içeren rivâyet, müstakil hadis kabul edilir.<sup>48</sup> Ma'mer b. Râşid bir râvî olarak, Ebû İshak es-Sebî (ö.127/745), Şu'be b. Haccâc (ö.160/776), Süfyân es-Sevrî (ö.161/778), İbnü'l-Mübârek (ö.181/797), Gunder (ö.193/809), Süfyân b. Uyeyne (ö.198/814) ve Abdürrezzâk es-San'ânî (ö.211/826-27) gibi büyük muhaddislerin kendisinden hadis naklettiği; takvâ ehli, güvenilir, samimi, gerçeği söylemekten çekinmeyen bir kimsedir.<sup>49</sup> Ayrıca metin ve muhtevâ tenkitçileri, her zaman yalın/kısa metnin orijinal metin olmayabileceği, uzun ve ayrıntılı bilgi veren metnin daha sahih olma ihtimâli bulunduğunu söylemektedirler.<sup>50</sup> Bu nedenlerden

45 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîş ve'l-eser*, 1/931.

46 Buhârî, "Hayız", 20; Müslim, "Hayız", 67, 68; Nesâî, "Hayız ve İstihâza", 17; İbn Mâce, "Tahâre", 113; Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Fevâz Ahmed, Hâlid es-Seb' (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), "Tahâre", 101; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 2/339, (No. 7315, 7316); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1420, 40/39, (No. 24036), 41/179, (No. 24633), 41/201, (No. 24660), 41/379, (No. 24886), 42/45, (No. 25109), 42/337, (No. 25520); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Şahîhu İbn Hibbân (bi tertîbi İbn Balabân)*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 4/181, (No. 1349); Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdül-mühsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 1/220, (No. 1570); İbn Râhûye, *el-Müsned*, 3/767, (No. 1384); Ebû Bekr Muhammed b. İshâk İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslamî, 2003), 2/101, (No. 1001).

47 Tirmizî, "Tirmizî", 97.

48 Ebü'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker fî muşṭalahi ehli'l-eser*, thk. Nûreddin İtr (Dımaşk: Matbaatu's-Sabâh, 1421), 68.

49 İbrahim Hatiboğlu, "Ma'mer b. Râşid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Erişim 31 Ağustos 2022).

50 Salahattin Polat, *Metin Tenkidi* (İstanbul: İfav Yayınları, 2010), 259-263.



dolayı Rabia Zahide Temiz'in "Hayızlının oruca ara vermesi caiz, tutamadığı oruçları kazâ etmesi vâcip"<sup>51</sup> diyerek uygulama birliğini bozma ve hayızlı kadın dilerse tutabilir kapısını açma kanaati doğru olmasa gerektir. Kaldı ki "Hayızlıyken namazları (sonra) kazâ etmekle emredilmez, orucu (sonra) kazâ etmekle emredilirdik" nassı ve bunu destekleyen başka hadisler varken, hayızlıyken Ramazan orucu tutulduğuna dair bir tane bile nas yokken böyle bir kabul, indî ve subjektif olmaktadır. Ayrıca Rabia Zahide Temiz'in makalesinde, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, ziyade bilgi veren tarikin müdrec olduğu ön kabulüyle yaklaşılması, Ma'mer b. Râşid'in ziyade olarak verdiği bilginin başka senetlerde başka ravilerle de nakledilmesine rağmen müdrec denilerek zayıf kabul edilmesi, mürsel rivâyetlerin kat'î surette amele elverişli olmadığı ön kabulüyle yaklaşılması, hadis metinlerine yanlış tercüme ve farazî/tahmîni anlamlar vermek suretiyle subjektif kanaatlere ulaşılması gibi zayıf noktalar vardır.<sup>52</sup>

Hiz. Âişe'nin bu hadisinden, vaktinde eda edilemeyen orucun (genel itibariyle bütün ibâdetlerin) sonradan eda edilmesini *kazâ etmek* şeklinde anlatanlara şu hadis âlimlerini örnek verebiliriz: 1- Hattâbî (ö.388/998). 2- İbn Battâl (ö.449/1057). 3- İbn Abdülber (ö.463/1071). 4- Ebü'l-Velîd el-Bâcî (ö.474/1081). 5- Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö.543/1148). 6- Kâdî İyâz (ö.544/1149). 7- İbn Dakîkul'îd (ö.702/1302). 8- İbnü'l-Mülakkin (ö.804/1401). 9- İbn Hacer (ö.852/1449). 10- Aynî (ö.855/1451). 11- Ali el-Kârî (ö.1014/1605).<sup>53</sup>

2- "(Muâze dedi ki:) Bir kadın Aişe'ye (r.anhâ) أَتَجْزِي إِحْدَانًا 'Âdetli kadın temizlendiğinde namazı eda edecek mi (yani kazâ edecek mi)?' diye sordu..."<sup>54</sup>

51 Temiz, "Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî misin?' Rivayeti Üzerine Bir İnceleme", 1273.

52 Temiz, "Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî misin?' Rivayeti Üzerine Bir İnceleme".

53 Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed el-Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (Halep: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1351), 2/121; Ebü'l-Hasen Alî b. Halef el-Kurtubî İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi 'i's-Şahîh'i*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1423), 4/495; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkârü'l-câmi 'li-mezâhibi fukahâ 'i'l-emsâr ve 'ulemâ 'i'l-aqtâr fî mâ tezammenehü'l-Muvaţta' min me'âni'r-re'y ve'l-âşâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ - Muhammed Ali (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421), 3/367-368; Ebü'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî, *el-Müntekâ şerhu'l-Muvaţta'* (Mısır: Matba'atü's-Seâde, 1332), 2/71-72; Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî, *el-Kabes fî şerhi Muvatta' 'i Mâlik b. Enes*, thk. Muhammed Abdullah Veled Kerîm (b.y.: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1992), 1/519; İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî Kâdî İyâz, *el-İlmâ 'ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ'*, thk. es-Seyyid Ahmed Sakar (Kahire: Dârü't-Turâs, 1379), 4/101; Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Ali İbn Dakîkul'îd, *İhkâmü'l-aḥkâm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm* (Kahire: Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediyye, ts.), 2/23; Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî el-Mısırî İbnü'l-Mülakkin, *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi 'i's-Şahîh'i*, thk. Dârü'l-Felâh (Dimeşk: Dârü'n-Nevâdir, 1429), 13/361; Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379), 4/191; Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddin el-Aynî, *'Umdeti'l-kârî fî şerhi Şahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü İhyâi Türâsi'l-Arabî, ts.), 6/301; Nûrüddîn Ali b. Sultân Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhi Mişkâti'l-Meşâbih* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1422), 4/1406/1407.

54 Buhârî, "Hayız", 20; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/45, (No. 25109).



Bu rivâyette -meselenin nirengi noktası değişmediği için soruyu ister Muâze'nin kendisi sorsun ister başkası sorsun fark etmez- تَجْزِي yerine تَقْضِي kelimesi gelmiştir. Sonra ele alınacağı üzere, Hattâbî ve İbn Battâl gibi âlimler أَحْدَانًا أَتَجْزِي كِسْمِي, kazâ etmek şeklinde anlamışlardır.

3- "Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: Resûlullah döneminde hayız olduğumuzda bize orucu *temizlendikten sonra* kazâ etmemizi emreder; namazı kazâ etmemizi emretmezdi".<sup>55</sup>

Hadisten, hayızlıyken namazın ve orucun terk edilmesi, *temizlendikten sonra* orucun kazâsı emredilirken namazın kazâsının emredilmediği anlaşılmaktadır. *Temizlendikten sonra* kaydı önemlidir.<sup>56</sup> Zira hadisin, *namazın kazâ edilmemesi (yani kılınmaması) orucun kazâ edilmesi (yani tutulması)* şeklinde anlaşılması gerekir iddiası geçersiz olmaktadır.

4- "Ebû Gâlib Aclan, İbn Abbas'a (r.anhumâ) 'Hayız ve lohusa kadınlar temizlendiklerinde namazı kazâ edip etmeyeceklerini' sorunca İbn Abbas şöyle demiştir: 'İşte Resûlullah'ın hanımları! Şayet onlar bunu yapsaydı biz de eşlerimize emrederdik!'"<sup>57</sup>

Resûlullah'ın (s.a.v.) eşleri, kadınlara özel hallerin ve ibâdetlerin kendilerinden öğrenildiği kişilerdi. Bu nedenle İbn Abbâs, ezvâc-ı tâhirâtın temizlendikten sonra namazı kazâ etmediklerini zikrederek, hayızlıyken namazı (ve orucu) terk ettiklerini, temizlendikten sonra da (orucu kazâ ederken) namazı kazâ etmediklerini bir uygulama olarak bize nakletmiştir.

5- "...Resûlullah (s.a.v.) kadınlara 'Siz hayızlıyken oruç tutmaz ve namaz kılmazsınız değil mi?' deyince onlar evet dediler. Resûlullah (s.a.v.) 'işte bu dindeki noksanlıktır' buyurdu".<sup>58</sup>

Nâkısât Hadisi diye meşhur bu rivâyette Hz. Peygamber'in kadınlara hitâben söylediği "Siz hayızlıyken oruç tutmaz ve namaz kılmazsınız değil mi?" ifadesi, Hz. Âişe'den gelen rivâyeti desteklemektedir. Bu bilginin istifhâm veya haber formatında gelmesi, Resûlullah'ın norm / kural vaz' etmiş olmasına mani değildir. Zira ifade şekil bakımından ister istifhâm (soru) ister haber kabul edilsin, mahiyet bakımından emir olabilir.<sup>59</sup> Diğer taraftan Resû-

55 İbn Râhûye, *el-Müsned*, 3/769, (No. 1387); Tirmizî, "Savm", 68.

56 Ulu, "Adet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili", 37-42.

57 Dârimî, "Tahâre" 101; İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi 'i's-Şahîh'i*, 1/448; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, 1/339-340.

58 Buhârî, "Hayız", 6; Müslim, "İman", 132; Ebû Dâvûd, "es-Sünne", 16; Tirmizî, "İman", 6; İbn Mâce, "Fiten", 19.

59 "Tacrîr manasındaki istifhâm" a şu âyeti örnek verebiliriz: "Senin kalbini açıp genişletmedik mi?". "Genişletmedik mi?" yani genişlettik. "Emir manasındaki haber" e şu âyeti örnek verebiliriz: "Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç âdet süresince beklerler ...." (Bakara 2/228). "Beklerler" yani beklesinler. "Siz hayızlıyken oruç tutmaz ve namaz kılmazsınız değil mi?" hadisinden maksat da, hayızlıyken oruç tutmayın, namaz kılmayındır.



lullah (s.a.v.) kadınlardan uygulamanın bu şekilde olduğuna dair takrirlerini almıştır. Kadınların hayızlıyken orucu tutmayıp daha sonra kazâ etmeleri gerektiğini değil de hayızlıyken eda etmeleri gerektiğini düşünen Bayındır, Nâkisât Hadisi'ni de Hz. Peygamber'in peygamberlik nezaket ve zerafetine yakışmadığı gerekçesiyle tenkit eder ve sahih kabul etmez.<sup>60</sup> Halbuki Nâkisât Hadisi, hadis kaynaklarının çoğunda rivâyet edilmiş, müttefekun aleyh, sahih bir hadistir. Bazı ilim adamlarının tenkitlerine karşın birçok âlim hadisi makul açıklama ve yorumlarla izah etmişlerdir.<sup>61</sup> “Hayız Allah'ın kadın kullarına yazdığı fitrî bir durumdur...”<sup>62</sup> buyuran Hz. Peygamber'in aşağılayıcı bir dil kullanması mümkün müdür? Hz. Peygamber'in bu hadiste, sözü hoş söyleyerek kadınlara şaka yaptığı söylenebilir.<sup>63</sup>

6- Resûlullah (s.a.v.) müstehâze olan kadınlar hakkında şöyle buyurdu: “Müstehâze hayız günlerinde namazı bırakır. Hayız bitip istihâza kanı gelmeye başlayınca yıkanır, sonra da her namaz için abdest alarak namazını kılar”.<sup>64</sup>

Bu rivâyetlerde geçen فَدَعِيَ الصَّلَاةَ (namazı bırak), تَجْلِسُ أَيَّامَ أَفْرَائِهَا (hayızlı günlerinde namaz kılmaz oturursun) ve اجْتَنِبِي الصَّلَاةَ أَيَّامَ حَيْضَتِكَ (hayızlı günlerinde namazdan uzak dur) gibi ifadeler hayızın hükmî kirlilik sebebi olduğu ve bu günlerdeki kadının namazı bırakması dinen gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Dârimî'de nakledilen başka rivâyetlerde “hayız bitip istihâza başlayınca orucunu tutar namazını kılar”<sup>65</sup> şeklindeki ayrıntının, hayızken sadece namaz değil orucun da bırakılması gerektiği anlaşılmaktadır. Ebû Dâvûd'daki bu ziyâdenin Osman Ebu'l-Yekzân'dan gelmesi kuvvetle muhtemeldir.<sup>66</sup>

7- “(Ümmü Hâni' (r.anhâ) Resûlullah'a (s.a.v.) içecek ikram etti. Resûlullah (s.a.v.) içip kalan içeceği Ümmü Hâni'e verdi. Ümmü Hani' içti ve dedi ki:) ‘Yâ Resûlallah! Oruçtum ama ağzınızın değdiği kaptaki içecekten mahrum olmak istemediğimden içtim’. Resûlullah (s.a.v.) ‘Bu Ramazan ayından kalan kazâ orucu ise onun yerine bir gün oruç tut; nâfile oruç ise, istersen kazâ et istersen kazâ etme’ dedi”.<sup>67</sup>

60 Abdülaziz Bayındır, “Toplumsal Cinsiyet”, *Süleymaniye Vakfı*, ts.

61 Nâkisât Hadisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Çetin, *Metin Eksenli Hadis Tenkidinde Öznellik ve Yorumsalılık (Teori ve Uygulama)* (Ankara: Gece Akademi, 2018), 158-163.

62 Buhârî, “Hayız”, 1, 7, “Hac”, 32, “Umre”, 9, “Edâhî”, 3, 10; Müslim, “Hac”, 119, 120, 123, 136; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 24; Nesâî, “Hayz ve'l-İstihâza”, 1, “Menâsik”, 51, 58; İbn Mâce, “Tahâre ve Sünenühâ”, 121, “Menâsik”, 36.

63 Mehmet Görmez, “Abdülfeâtâh Ebû Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Söyleşi”, *İAD (İslami Araştırmalar Dergisi)* 10/1-2-3-4 (1997), 144.

64 Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 109, 111, 114, 117; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 1/125-126, (No: 1353-1361).

65 Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 114; Tirmizî, “Tahâre”, 94; Görmez, “Abdülfeâtâh Ebû Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Söyleşi”; İbn Mâce, “Tahâre”, 115; Dârimî, “Tahâre”, 84.

66 Ulu, “Adet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili”, 7.

67 Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/188, (No. 1721); Dârimî, “Savm”, 30; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/478, (No. 26910).



Hız. Peygamber bu hadiste, Ümmü Hâni'nin (r.anhâ) Ramazan dışında tuttuğu oruç hakkında kazâ kelimesini bugün kullanılan *vakti geçtikten sonra bir ibâdeti eda etmek* şeklindeki ıstılâhî anlamda kullanmıştır.

Rivâyetlerdeki *ثُمَّ نَطَهْرُ* ve *إِذَا تَطَهَّرْنَا* temizlendiğinde / temizlendiklerinde ve *ثُمَّ نَطَهْرُ* sonra temizleniriz kayıtları önemlidir. Zira bu kayıt sebebiyle hadislerde geçen kazâ kelimesine, vaktinde yerine getirmek / eda etmek anlamı verilemez. Zira, *hayızlıyken namazın kılınmadığı, orucun tutulmadığı, tuhra (temizliğe) eriştiklerinde nasıl yapacakları* hususunun sorulduğu karine-i kavliyye ile anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *kazâ* kelimesine *eda* (yerine getirmek) anlamı ancak *temizliğe erdikten sonra eda etmek* şeklinde verilebilir. *مَا بَالُ الْحَائِضِ إِذَا طَهَّرَتْ (إِذَا طَهَّرَتْ) تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ*, hadisine delâletü'l-iktizâ gereği *إِذَا طَهَّرَتْ* takdirini yaptığımızda "Hayızlı kadına ne oluyor da temizlendiğinde orucu eda (kazâ) etmekle emrediliyor da namazı eda (kazâ) etmekle emredilmiyor?!" şeklinde anlamamız gerekir. Bazı rivâyetlerde bu karinenin olmama sebebi, Resûlullah'ın hanımlarının uygulamasını -İbn Abbas rivâyetinde görüldüğü gibi- kadınıyla erkeğiyle herkesin bilmesi, ayrıca zikretmeye ihtiyaç duyulmaması olabilir.

Namazın kazâ edilmemesinin, orucun ise kazâ edilmesinin hikmeti, namazın yıl boyunca tekrar etmesi sebebiyle kadınlara meşakkat olacağı, orucun yılda bir ay olduğu için zor olmayacağı ve kadınların oruç ibâdetinden mahrum olmamaları şeklinde açıklanabilir. Bu hikmetlerden de öte dikkate alınan kriter, Şâri' Teâlâ'ya ve teşrîf yetkisi verdiği Resûlullah'a (s.a.v.) ittibâ ve itaattir.<sup>68</sup>

### 3. Kazâ Kelimesinin Semantik Tahlili

Semantik açıdan değerlendirildiğinde *قضى* kelimesinin birçok anlamının olduğu, bu anlamların hepsinin birleştiği ana mananın *bir şeyin bitirilmesi ve tamamlanması* olduğu görülmektedir.<sup>69</sup> Ancak cahiliye şairlerinin şiirlerine ve lügatlara yansıyan konumuzla alakalı anlamı, *borcun ödenmesidir*. Kazâ kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de<sup>70</sup> ve hadislerde -birçok anlamının yanında- ibâdetlerin eda / ifâ edilmesi anlamına da kullanılmaktadır. *Kazâ* kelimesinin temel anlamı üzerinden yapılan tenkitten, konuyla alakalı hadislerin cemu't-turuk yoluyla görülmediği, diğer hadislerin dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Zira, kazâ kelimesine *sonradan yerine getirme* anlamının verilmesini zorunlu kılan *temizlendikten sonra* kavli karinesi vardır. Bu anlam, dildeki karinelerin varlığının inkarının mümkün olmaması nedeniyle bir çırpıda atılamayacak kadar kesindir.

68 Ebû Muhammed Abdullah b. Mâni' er-Rûkî, *Şerhu Kitâbi's-Şavm min Şahîhi'l-Buhârî* (el-Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 1431), 139.

69 Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed 'Ivaz Mur'ib (Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), 9/170.

70 Kâmil Yaşaroğlu, "Kazâ", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2002).



*Kazâ* kelimesi, *hakkın (borcun) edası* anlamına da gelmektedir.<sup>71</sup> Haklar, Allah hakkı, kul hakkı ve kamu (âmme) hakkı olarak üç kısma ayrılır. İnsanın diğer insanlara ödemesi gereken kul borçları olduğu gibi Allah haklarına tealluk eden kulluk borçları da vardır. Bu anlamda vaktinde edâ edilemeyen kulluk borçlarını vakti geçtikten sonra edâ etmeye *kazâ* denilmesi ale'l-ebvâb türü kitapların başlıklarına da yansımıştır. Nitekim Nesâî (ö.303/915), *Menâsikü'l-Hac* bölümünün 11. bâbına *Teşbihü kazâi'l-Hac bi kazâi'd-deyn* (*Haccın kazâsının, borcun ödenmesine teşbih edilmesi*) başlığını atarak aslında Resûlullah'ın (s.a.v.) bu teşbihiyle, ibâdetler hakkındaki *kazâ* kelimesinin günümüzde kastedilen ıstılâhî anlamında kullandığına işaret etmiştir.

Buhârî'nin *Ramazan Orucu Ne Zaman Kazâ Edilir* babında tahrir ettiği hadiste Hz. Âişe (r.anhâ) "*Ramazan'dan oruç borcum oluyordu. Onları sadece Şaban ayında kazâ edebiliyordum*"<sup>72</sup> demiştir. Resûlullah'ın kendilerini arzulayabileceği ihtimaliyle Resûlullah'ı râzı ve mutlu etmek isteyen Hz. Âişe annemiz ve diğer ümmehât-ı mü'minînin, hayız sebebiyle tutamadıkları oruçlarını Ramazan ayından sonra sene boyu tutmayıp, Resûlullah'ın da nâfile oruca yoğun bir şekilde devam ettiği on ay sonraki Şaban ayına erteledikleri görülmektedir.<sup>73</sup> Dolayısıyla bu hadis de hayızlı kadın oruç tutabilir iddialarını nakzeden delilerdendir.

Dârimî (ö.255/869) Muâze Hadisi'ni, *Hayızlının Orucu Kazâ Etmesi, Namazı Kazâ Etmemesi* babında nakletmiş;<sup>74</sup> Nesâî hadisi *Hayızlı Kadın Temizlenirse, Yolcu Seferden Dönerse Günün Geri Kalanında Oruç Tutması Gerekir Mi?*<sup>75</sup> ve *Hayızlıyken Kadından Oruç Tutma Yükümlülüğünün Kaldırılması* bablarında nakletmiştir.<sup>76</sup>

Hattâbî (ö.388/998) ve İbn Battâl gibi şârihler *أتجزى إحدانا* kısmını *kazâ etmek* olarak anlamışlardır.<sup>77</sup> İbn Abdülber (ö.463/1071) *el-İstizkâr*'da, hayızlının namazı kazâ etmeyip orucu kazâ edeceğini söyledikten sonra Zührî'nin (ö.124/742) "Bu konuda insanlar icma' etmiştir. Ayrıca bu konuda isnad aranmana gerek yok, zaten her konuda da isnad bulamazsın" dediğini nakleder.<sup>78</sup> *et-Temhîd*'de de "Kadın hayızlıyken oruç tutmaz, temizlenince kazâ eder,

71 Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh İbn Mâlik et-Tâî, *İkmâlü'l-İ'lâm bi-teslîsi'l-keâm*, thk. Sa'd b. Hamdân el-Gâmidî (Mekketü'l-Mükerreme: Câmiatu Ummu'l-Kurâ, 1404), 2/520.

72 Buhârî, "Savm", 39.

73 Müslim, "Sıyâm", 151.

74 Dârimî, "Tahâre", 101.

75 Nesâî, "Sıyâm", 64.

76 Nesâî, "Sıyâm", 64.

77 Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) b. Muhammed el-Hattâbî, *Ğarîbü'l-ğadîs* (Mekketü'l-Mükerreme: Câmiatu Ummu'l-Kurâ, 1402), 1/468; İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi 'i's-şahîh'i*, 1/448; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, 1/339.

78 İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, 1/339.







Bununla birlikte eza, büyük etkiye sahip şiddetli eziyet değildir.<sup>91</sup> Anlıyoruz ki eza, *hafif hastalık* şeklinde hiç anlaşılmamıştır. Eza'ya hastalık anlamı verilmesinin doğru olmadığına bir başka delili âyetin "...temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın..." kısmıdır. Eğer illet hastalık olsaydı, *iyileşmeden onlarla cinsel ilişkide bulunmayın...* olması daha uygun olurdu.

Eza'ya *hastalık* denilerek hastanın hükmüne kıyas edilmesi kıyas ma'a'l-fâriktir. *Hayızlının hastalığı, kan akmasıdır* şeklinde bir yorum yapılsa bile burada oruç tutmasına mani olan hal manevi durumudur (hades). Hayzın hades mi yoksa necâset mi olduğu konusunda ihtilaf olsa da hades görüşü daha isabetlidir.<sup>92</sup> Nitekim hayz, hades-i ekber (büyük manevi kirlilik)dir. Büyük hades olan hayzın namaz ve oruca mani olduğu da nas ile sabittir. *Mevrid-i nasta içtihadâ mesâğ yoktur* küllî kâidesinin de ifade ettiği üzere, Hz. Âişe'den gelen nistan yola çıkan bütün İslam âlimleri, hayızlıyken namazın terk edilip kazâ edilmemesi, oruç tutmanın haram olup hayız halinden sonra kazâ edilmesi hususunda ittifak etmişlerdir.<sup>93</sup>

Bayındır, hikmetin/sünnetin ve bu hikmeti bize nakleden hadislerin hüccet değeri hakkındaki bir konuşmasında özetle şöyle der:

"Bizden hadis karşıtı bir hareket bekliyorlarsa, yanımıza yaklaşmasınlar, kilometrelerce uzak olsunlar. Hadis (sünnet) Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerîm'den çıkarttığı doğru hükümlerdir. Biz onu asla ihmal edemeyiz. Allah Teâlâ Kitab'ı ve hikmeti Hz. Peygamber'in öğrettiğini bildiriyor. Hikmet Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerîm'i uygulamasıdır, bize hadis olarak gelmiştir. İnsanlar kendi kafalarındaki dini ortaya koymak için kendi kafalarından kaynak uyduruyorlar. Hiç kusura bakmasınlar (bu kabul edilebilir bir tavır değildir)".<sup>94</sup>

Bayındır'ın bu sözlerinden hikmeti (sünnet) ve hikmeti bize nakleden hadisleri reddetmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sadece Hz. Âişe'den (r.anhâ) gelen bu hadisle değil, konuyla alakalı diğer hadisleri ve kazâ kelimesinin semantik anlamlarını dikkate aldığımızda, kadınların hayızlıyken namazı kılmamaları ve orucu tutmamaları; hayız bittikten sonra namazı kazâ etmemeleri, orucu kazâ etmeleri gerektiği kabul edilmelidir.

Lohusa için söylenenler de doğru değildir. Zira, nifasla ilgili nas göz ardı edilmiştir. Öncelikle nifas, doğum yapmaktır. Doğum yaptıktan sonra gelen

91 Ebü'l-Ula Muhammed Abdurrahman el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-aḥvezî şerḥu Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 8/255.

92 Zeynüddîn b. İbrâhîm İbn Nüceym, *el-Baḥrî'r-râ'ik şerḥu Kenzi'd-dekâ'ik* (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1418), 1/329.

93 Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425), 1/62.

94 Abdülaziz Bayındır, "Hadis İnkarcıları Bizden Uzak Dursun", *Youtube* (2013).



kanamaya da nifas kanı denilmiştir.<sup>95</sup> Lohusalık, *hayızlıyken namazı ve orucu terk etme ile hayızdan sonra namazı kazâ etmeme orucu kazâ etme hususunda hayz ile aynı hükümlere tabidir. Ümmü Seleme'nin "(Nifasken kılamadıkları namazları) kazâ etmesinler'*. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşleri nifastan dolayı kırk gün bekliyorlardı da Nebî (s.a.v.) onlara nifas döneminde kılamadıkları namazlarını kazâ etmelerini emretmiyordu"<sup>96</sup> hadisi, nifasla ilgili husûsî nastır.

Kadınların hayızlıyken namaz kılmamaları, oruç tutmamaları Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah'ın kendisine verdiği teşrîf yetkisi ve iyi/temiz şeyleri helal kötü/pis şeyleri haram kılma salâhiyeti<sup>97</sup> ile koyduğu bir hükümdür. Hz. Peygamber bunu (ped imkanı olup olmaması gibi) herhangi bir illete de bağlamamıştır ki illet varsa hüküm vardır, illet yoksa hüküm yoktur denilebilir. "Herhangi bir kadın hayızlıyken daha az eza hissediyorsa yani daha az hastaysa oruç tutabilir, diğeri kötü hissediyorsa tutmasına gerek yoktur" tavrı standardı olmayan bir durumdur. "Şüphesiz ki aranızda Allah Teâlâ'dan en çok korkan ve O'nu c.c. en iyi bilen benim!"<sup>98</sup> buyuran Hz. Peygamber'in kadın kulların fitratına en uygun olan uygulamayı telkin ettiği kabul edilmeli ve uygulanmalıdır.

*Örtülü bazı genç ve yaşlı kadınlar...* şeklinde görüşleri nakledilenler, müctehid olmadıkları ve kanaatleri kadınların genelini temsil edemeyeceği için onların görüşlerinden hareketle genel bir hüküm vermek doğru olmasa gerektir! Kadınların örtülü olmaları, sahih hadislere rağmen onlara başka bir görüşü kabul etme salahiyetini vermez. Nitekim Allah (c.c.) "*Allah ve resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır*"<sup>99</sup> buyurmaktadır.

### **5. Hayız Sebebiyle Tutulamayan Oruçların Kazâ Edilmesi ve Namazların Kazâ Edilmemesi Konusundaki İcma**

Selef-i sâlihînden günümüze kadar oluşmuş genel kabul, Muâze Hadisi'nde anlatıldığı gibidir. Konuyu izah sadedinde şu örnekler verilebilir:

Hüzeyfe'den (r.a.) şu rivâyet nakledilmiştir: "Âhir zamanda bu ümmetten öyleleri gelecek ki, seleflerini yalanlayıp lanet edecekler ve diyecekler ki: '... hayızlıyı namaz kılmaktan men' ettiler, halbuki bu da Kur'ân'da yoktur.

95 Buhârî, "Talak", 37.

96 Ebû Dâvûd, "Tahâre", 120; Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411), 1/282, (No. 622).

97 el-A'râf 7/157.

98 Buhârî, "İman", 13, "Edeb", 72, "Nikah", 1; Müslim, "Nikah", 5.

99 el-Ahzâb, 33/36.



Bunların tamamını ve ihtilaf ettikleri benzer konuları Hâricîlerin aşırıları dillendirdi. Bu taifenin hepsi ehl-i zeyğ ve'd-dalâl (dalâlet ve sapıklık ehli) dir..."<sup>100</sup> Hüzeyfe (r.a.) Kur'ân'da olmadığı halde sünnetle sabit hükümlerin, zaman içinde inkâr edileceğini haber vermiştir. Bu hadis, Hz. Peygamber'in öğrettiği, eşlerinin ve sahâbî annelerimizin uyguladığı sünnetin, hayızlıyken namazı terk etmek şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle hayızlının namaz kılması gerektiğini dillendiren görüş, uygulanan marûf sünnete muhâlefet etmektedir. Hadisin gayb ve fitenle ilgili bilgiler içermesi, Hüzeyfe'nin hadisi Hz. Peygamber'den öğrendiğini gösterir; zira bu bilgiyi aklı ve içtihadı ile bilemez. Bu nedenle hadise, hükmen merfu denilebilir.

Zührî, kadının hayızlıyken tutamadığı oruçlarını kazâ etmesi, namazları kazâ etmemesi konusunda icma' olduğunu söylediğinde Ma'mer b. Râşid icma'ın kaynağını/delilini sorunca şu sözü söylemiştir: "İnsanlar bu konuda icma' etmişlerdir. İcma' edilen her konuda isnad bulamazsın"<sup>101</sup> Bu bilgi kazâ kelimesinin Abbâsîler (750-1258) zamanında yanlış anlaşıldığı iddiasını çürüten bir bilgidir. Nitekim Zührî, Abbâsîler kurulmadan önce vefat etmiştir.

İmam Mâlik (ö.179/795), Ramazan'da hayız gören kadın hakkında fetvâ verirken, iftar etmesini (oruç tutmamasını), daha sonra kazâ etmesini söyler.<sup>102</sup> Amel-i Ehli Medîne'yi dikkate alan İmam Mâlik'in böyle fetvâ vermesi, bu konuyla ilgili Medine'deki bilgi alt yapısının varlığını ve uygulamanın bu yönde olduğunu göstermektedir.

Tahâvî (ö.321/933), "Helaller bellidir, haramlar bellidir, ikisi arasında şüpheli şeyler vardır..." hadisinde kastedilene özetle şöyle açıklar: Allah'ın (c.c.) gerek kitabında gerekse Resûlullah'ın (s.a.v.) diliyle şeriat kıldığı şeylerde manası açık *muhkem* ve manası kapalı, teabbüdî, *müteşâbih* hükümler vardır. Resûlullah'ın (s.a.v.) diliyle şeriat kıldığı şeylerden *hayızlının namazı ve orucu terk etmesi, temizlendikten sonra orucu kazâ edip namazı kazâ etmemesi* muhkem hükümlerdendir.<sup>103</sup>

İbn Battâl, "Hayızlının orucu kazâ etmesi, namazı kazâ etmemesi konusunda selef ve halef arasında icma' vardır. Hâriciler dışında muhâlefet eden yoktur. Hâricîlerle meşgul olmaya, muhâlefetlerini itibara almaya gerek yoktur"<sup>104</sup> der.

100 İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, 1/340; İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi 'i's-şahîh'i*, 1/449.

101 İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, 1/339.

102 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvaţta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 1425), "Sıyâm", 49.

103 Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âşâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 2/220.

104 İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi 'i's-şahîh'i*, 1/448.



Hz. Peygamber *hayızlı kadınların namaz kılmayıp kazâ da etmeyeceklerini, oruç tutmayıp kazâ edeceklerini, kolaylaştırma prensibiyle vaz' ettiğini* söylememiştir. Bu hüküm Resûlullah (s.a.v.) tarafından re'sen verilmiştir. Hikmetlerinden biri de kolaylaştırma olabilir ama sadece bu hikmet esas alınarak hüküm kaldırılamaz, zira bu sebep/illet değildir ki kalkınca hüküm de kalksın. Diğer taraftan taabbüdî ibâdetlerde illet belli olmadığı gibi gözetilen birden fazla hikmet de olabilir. *Farz görmüyorum* ifadesinin temkinli söylenmesi gerekir. Sorun, Hz. Peygamber'in teşrî' görevi gereği vaz' ettiği ve selef-i sâlihîn tarafından günümüze kadar uygulanagelen pratiği reddetmektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, hayızlı kadınların oruç tutmaması emrini ruhsat gördüğü<sup>105</sup> iddiası da doğru değildir. Zira Diyanet İşleri Başkanlığı konuyla alakalı özetle şu bilgileri aktarmıştır: Hayız ve nifas durumundaki kadınlara özgü hükümler vardır: Hayız veya nifas halindeki kadınlar şunları yapamazlar: 1- Cinsel ilişkiye giremez; 2- Namaz kılmaz ve oruç tutmazlar. Temizlendiklerinde orucu kaza eder namazı kaza etmezler...".<sup>106</sup>

## 6. Hadislerde Kaza Kelimesinin Farklı Hallere İşaret İçin Kullanımı

Vaktinde eda edilemeyen ibâdetlerin vakti geçtikten sonra eda edilmesine kazâ denmesi sadece oruç konusuyla ilgili bir mesele değildir. Aynı durum, namaz, hac, adak, oruçken kasten kusma gibi farklı ibadetler için de söz konusudur. Bu nedenle sahih hadislerde nakledilen kazâ kelimesinin çerçevesini görmek anlamında şu rivâyetler dikkatlere sunulabilir:

Kazâ kelimesinin semantik tahlili arz edilmiş ve Muâze Hadisi bağlamında hangi anlama geldiği dikkatlere sunulmuştu. Şimdi de herhangi bir sebeple vaktinde kılınamayan namazların sonra kazâ edileceğine dâir rivâyetler görülebilir:

1- "Abdullah b. Ömer sabah namazının iki rekatını vaktinde eda edememişti de güneş doğduktan sonra onu kazâ etti".<sup>107</sup>

Bu hadiste, İbn Ömer'in vaktinde kılamadığı sabah namazını kazâ ettiği nakledilmiştir. Yani kazâ kelimesine *eda etmek, yerine getirmek* anlamını versek de bu eda, vakti çıktıktan sonraki edadır.

2- "Ammar b. Yâsir'den nakledildiğine göre o bayıldığı için öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılammıştı. Gecenin bir kısmında kendine gelince kazâ etti".<sup>108</sup>

105 Öztürk, "Regl halinde kadınlar namaz kılabilir mi?", *Youtube*.

106 Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Bilgilendirme Platformu, "Kadınların Hayız ve Nifas Hallerinde Yapamayacakları Şeyler Nelerdir?", 07 Aralık 2015.

107 Mâlik b. Enes, "Salâtü'l-Leyl" 5, 32. Hadis.

108 Mâlik b. Enes, "Salâtü'l-Leyl" 5, 32. Hadis.



Ammâr b. Yâsir'in baygınlık geçirmesi sebebiyle kılamadığı dört vakit namazı güneş battıktan sonra kılmaması vakti çıktıktan sonra namazın kazâ edilmesine örnektir.

3- "Müsse el-Ezdiyye şöyle dedi: Haccedip Ümmü Seleme'nin (r.anhâ) yanına girdim. 'Ey Mü'minlerin annesi! Semüra b. Cündeb kadınlara hayızlıyken kılamadıkları namazlarını kazâ etmeleri gerektiğini söylüyor' dedim. Ümmü Seleme (r.anhâ): 'Kazâ etmesinler'. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşleri nifastan dolayı kırk gün bekliyorlardı da Nebî (s.a.v.) onlara nifas döneminde kılamadıkları namazları kazâ etmelerini emretmiyordu' dedi".<sup>109</sup>

Bu hadiste, *hayız ve nifas döneminde namazın kazâ edilmemesi gerektiği* te'yîd edilmektedir.

4- "Bir adam Resûlullah'a (s.a.v.) gelip: 'Ey Allah'ın elçisi! Annem, bir aylık oruç borcuyla öldü. Onun yerine orucu kazâ edeyim mi?' diye sorunca Hz. Peygamber: 'Eğer annenin (maddî, dünyevî) bir borcu olsaydı onun yerine ödeyebilir miydin?' dedi. O kişi 'evet' deyince Hz. Peygamber: 'Öyleyse, Allah borcu ödenmeye daha lâyıktır' buyurdu".<sup>110</sup>

Bu hadiste, adandığı halde yerine getirilememiş vacip adak orucunun kazâsının yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in başka hadislerde de buyurduğu üzere, Allah'a olan kulluk borcunun yerine getirilmesi yani vakti çıktıktan sonra kazâ edilmesi daha elzemdir, zira Allah vefa gösterilmeye daha çok hak sahibidir.

5- "Tâvûs'a, Mescid-i Harâm'da bir sene i'tikâfta kalmaya nezredip ölen bir kadın hakkında 'bu kadının dört oğlu varmış ve dört oğlu da annelerinin bu nezrini kazâ etmek istiyorlarmış, ne dersin?' dediler. Tâvûs, dört oğluna 'üçer ay i'tikâf yapın ve oruç tutun' dedi".<sup>111</sup>

Bu rivâyetten, ilk asırlarda hem insanların hem de ulemânın vaktinde eda edilemeyen ibâdetlerin kazâsına vâkıf olduklarını anlıyoruz. Bu nedenle Tâvûs, Mescid-i Harâm'da bir sene i'tikâfı adayın annelerinin adağını kazâ etmek isteyen dört evlada, üçer ay i'tikâf yaparak bu adağın kazâsını yapabileceklerini söylemiştir.

6- "(Cüheyneli bir kadın Hz. Peygamber'e gelip şöyle dedi:) 'Annem haccetmeyi adadı ama vefat edene kadar haccedemedi. Onun nâmına haccede-

109 Ebû Dâvûd, "Tahâre" 120; Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, 1/282 (622). Hadis.

110 Buhârî, "Savm", 41, "Vasâyâ", 19; Müslim, "Sıyâm", 154, 155, 156; Ebû Dâvûd, "el-Eymân ve'n-Nuzûr", 25, 26; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1420, 4/175, (No. 2336), 5/394, (No. 3420), 38/52, (No. 22956); İbn Mâce, "Sıyâm", 51.

111 İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 2/339, (No. 9692); Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Târik b. 'İvadullah - Abdülmühsin b. İbrâhim (Kâhire: Dârü'l-Haremeyn, ts.), 9/88, (No. 9213).



bilir miyim?'. Allah'ın elçisi 'Evet, tabiki onun (ibâdet mesûliyyetinin düşmesi) için haccet. Düşün bir kere, annenin maddi bir borcu olsaydı, sen onu ödediğinde annen borçtan nasıl kurtuluyorsa ibâdet borcundan da kurtulur. Allah borcunu eda et (... أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَىٰ أُمَّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَةً أَقْضُوا اللَّهُ... ). Allah vefa gösterilmeye daha çok hak sahibidir".<sup>112</sup>

Bu hadiste annenin yapamadığı bir ibâdet borcunun vefatından sonra onun yerine kazâ edilebileceği görülmektedir. Kazâ kelimesinin amel-i mütevâresle sabit olan sünnetteki anlamına müdahale edildiğinde, ibâdetler hakkında verilen hükümlerin de değişmesi gerekir. Vefat etmiş annenin dirilip adanmış haccı eda etmesi zaten mümkün değildir.

7- "(Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyet ettiğine göre) Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: Kim oruçluyken istemeden kusarsa orucu kazâ etmesine gerek yoktur; kim de isteyerek kusarsa kazâ etmesi gerekir".<sup>113</sup>

Ebû Dâvûd ve Tirmizî, hadisin başka tariklerden de geldiğini ifade etmişlerdir. Tirmizî, Ebû Hüreyre hadisinin İmam Şâfiî, Süfyân es-Sevrî, İbn Râhûye ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin amel ettiği bir hadis olduğunu nakleder. Buna göre, istemeden kusan orucu kazâ etmez; bilerek kusan orucu kazâ eder. Bu da Resûlullah'tan (s.a.v.) gelen hadislerin varlığını ve Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti üzere hareket eden âlimlerin bu uygulamayı esas aldıklarını göstermektedir.

8- "(Ebû Katâde şöyle dedi:) Resûlullah ile bir gece yolculuk yaptık. Bazı insanlar: 'Ya Resûlallah! Mola versek!' dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Namaz vaktinde uyumanızdan endişe ediyorum" dedi. Bilal (r.a.) 'Sizi ben uyandırırım!' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber mola verdi ve herkes uyudu. Nöbet tutan Bilal (r.a.) da deve semerine yaslanmıştı. Ta ki onun da gözleri kapandı ve uyuyuverdi. Güneşin doğuşuyla birlikte Hz. Peygamber uyandı ve 'Ey Bilal! Uyandırma sözüne ne oldu?' dedi. Bilal (r.a.): 'Böyle bir uykuyla hiç karşılaşmadım' dedi. Resûlullah (s.a.v.) 'Allah (c.c.) dilediğinde ruhlarınızı kabzedip vefat ettirir, dilediğinde geri verir. Ey Bilal! (Vaktinde kılamadığımız) namaz('ı kazâ etmemiz) için ezan oku' buyurdu. Akabinde abdest aldı. Güneş yükselince kalkıp kabileye cemaatle namaz kıldırdı".<sup>114</sup>

Bu hadiste, kazâ kelimesi geçmemekle beraber Resûlullah'ın (s.a.v.) as-

112 Buhârî, "el-İhsâr ve Cezâu's-Sayd", 33, "İ'tisâm", 12; Müslim, "Sıyâm", 157; Tirmizî, "Zekât", 31; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1420, 4/42-43, (No. 2140), 5/285, (No. 3224); Nesâî, "Menâsikü'l-Hac", 7, 11.

113 Ebû Dâvûd, "Savm", 32; Tirmizî, "Savm", 25; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/283-284, (No. 10463).

114 Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *el-Âşâr*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/438, (No. 168); Buhârî, "Mevâkîtü's-Salat", 34; Ebû Dâvûd, "Salât", 11; Nesâî, "İmâme", 47; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/299, (No. 22611); İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 2/66, (No. 4789); Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la*, 7/234, (No. 4238).



hâba sabah namazını güneş doğduktan yani vakti çıktıktan sonra kıldırıldığı görülmektedir. Vakti çıktıktan/geçtikten sonra bir ibâdetin eda edilmesi kazâ etmek olarak anlaşılmıştır. Nitekim Murtezâ el-Hüseynî ez-Zebîdî (ö.1205/1791) de bu hadisi, Resûlullah'ın (s.a.v.) kazâ namazını kıldığı/kıldırıldığı bağlamda nakletmiştir.<sup>115</sup>

### Sonuç

Kazâ kelimesinin semantik tahlilini yaptığımızda cahiliye döneminde, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde ihtiyacı gidermek, ölmek, işi tamamlamak, yaratmak, hüküm vermek, vakti geçirmek, bitirmek, istemek, karar vermek, bildirmek, farz kılmak, yapmak, boşaltmak, borç ve hakları ödemek, bir ibâdeti vakti geçtikten sonra eda etmek gibi birçok anlama geldiğini görmekteyiz. Konumuzla alakalı anlamı ise *hakkı/borcu ödemek ve bir ibâdeti vakti geçtikten sonra eda etmek* anlamıdır. İbâdetler de kulun Allah'a ödemesi gereken kulluk borcudur ve Allah borcuna sadık kalmada en çok hak sâhibidir. Sahih hadislerde, Hz. Peygamber'in kazâ kelimesini "vakti geçen bir ibâdeti vaktinden sonra yerine getirmek" anlamında kullandığı görülmektedir. Bu anlamın verilmesini gerektiren, *temizlendikten sonra oruç tutmak* gibi lafzî/kavlî karînelerin yanısıra bu anlamı destekleyen başka hadisler de vardır. Hz. Peygamber'in kıymetli eşleri de kendilerine *hayızlıyken kılamadıkları namazları temizlendikten sonra kazâ etmekle emredilmediklerini ama Ramazan oruçlarından tutamadıkları oruçları kazâ etmekle emredildiklerini* haber vermişlerdir. Bu, amel-i mütevâres olarak nesilden nesile uygulanagelmiş ve mütevâtir bir uygulama halini almıştır. Birçok İslam âliminin naklettiği üzere bu hususta icmâ' oluşmuştur. İcmâ'a muhâlefet, *mü'minlerin gittiği yoldan sapmak* olarak ifade edilmiştir.

Zührî gibi âlimlerin *hayızlıyken namaz ve orucun eda edilememesi, temizliğe erişildiği zaman orucun kazâ edilmesi, namazın kazâ edilmemesi hususunda icmâ' olduğunu* söylemesi ve icmâ' hususunda delil aramanın da yersiz olduğunu dile getirmesi önemlidir. Dolayısıyla kazâ kelimesinin anlamının Abbâsîler dönemindeki âlimler tarafından değiştirildiği iddiası doğru değildir. Nitekim Zührî (ö.124/742) ve öncesindeki âlimler Abbâsîler (750-1258) dönemine yetişmemişlerdir.

Hadislerde geçen *hayızlıyken tutulamayan oruçların temizlendikten sonra tutulması* kavli karînesi *kazâ* kelimesine *eda etmek* anlamı vermeye manidir. Bu nedenle Muâze Hadisi'nde geçen ifadeyi *hayızlıyken namazı eda etmekle emrolunmazdı orucu eda etmekle/tutmakla emrolunurduk* şeklinde anlamak mümkün gözükmemektedir. *Bir ibâdeti vakti geçtikten sonra yerine getirmek* anlamındaki

115 Ebü'l-Feyz Muhammed el-Mürtezâ ez-Zebîdî, *Ukûdü'l-cevâhiri'l-münîfe fî edilleti mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe* (Mısır - İskenderiye: Matbaatu'l-Vataniyye, 1875), 96-97.



kazâ kelimesi, sadece ilgili hadiste geçen orucun kazâsıyla sınırlı değildir. Vaktinde kılınamayan namazın, yerine getirilemeyen adak hac, i'tikâf ve oruçların sonradan eda edilmesi de kazâ olarak ifade edilmiştir. Sahih hadislerde nakledildiği üzere, Hz. Peygamber, vaktinde kılamadığı namazı, vakti çıktıktan sonra ashâbıyla berâber kazâ etmiştir. Hz. Peygamber'in eşleri Ramazan ayında hayız sebebiyle tutamadıkları oruçları, Hz. Peygamber'in âile olma isteği olabilir diyerek ancak on ay sonra Şaban ayında kazâ etmişlerdir. Sahâbe-i kirâm, kendilerine sorulan sorularda, vaktinde eda edilemeyen ibâdetleri vakti çıktıktan sonra kazâ etmeleri şeklinde fetvâ vermişlerdir. Bu nedenle *kazâ* kelimesinin, *bir ibâdeti vakti çıktıktan sonra yerine getirmek* anlamına geldiği, naslarla ve uygulamalarla yaygın bir şekilde bilinen bir durumdur.

Bakara sûresi 185. âyette geçtiği üzere, yaşlı ve hastalar için oruç tutmama ruhsatı vardır. Hayızlı kadının namazı kılmaması ve orucu tutmaması, bu ruhsat kapsamında değildir, bu durum zorunluluktur. *Temizliğe ulaştıklarında* namazı kazâ etmezler, orucu kazâ ederler. Resûlullah (s.a.v.) bu hükmü, Kur'ân-ı Kerîm'i tebyîn, tefsîr, teşrîf vazife ve yetkisi gereği açıklamıştır. Bu hükmü reddetmek, Hz. Peygamber'in Kur'ân âyetlerine getirdiği açıklamaları kabul etmemek anlamına gelir. Halbuki Hz. Peygamber tebyîn, tefsîr, teşrîf vazifeleri gereği mücmeli beyân, mutlakı takyîd, âmmı tahsis etmekte, Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği teşrîf yetkisiyle Kur'ân'da olmayan hükümleri, mecâzî şâri' olarak vaz' etmektedir. Hz. Peygamber'in bu sünnetini dikkate almamak âyetteki "*Allah ve rasûlü bir konuda hüküm verdiğinde mü'min erkek ve bayanların başka bir şeyi tercih etme hakları yoktur*" ihtarını dikkate almamak olur.

İslam âlimlerinin geneli Bakara Sûresi 222. âyetteki eza kelimesine hem kadın hem de erkek için tiksinti verici, necis (kan) anlamı vermişlerdir. Klasik dönem müfessirlerinden bu kelimeye hastalık anlamı veren yoktur. Bu nedenle hayızlı günlerinde kadınlara yaklaşılması yasaklanmıştır. Hayızlı kadınların bedenlen güçsüzleşmesi, halsizleşmesine rağmen onları namaz kılmaya ve oruç tutmaya zorlamak doğru olmasa gerektir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah'ı (c.c.) en iyi bilenimiz, Allah'tan (c.c.) en çok korkanımız ve Allah'ın kulundan istediğine en iyi vâkîf olanımızdır. Hal böyleyken, Hz. Peygamber'in kadınları hayızlıyken yükümlü tutmadığı bir şeyle yükümlü tutmak, yanlış bir karar ve tavır olacaktır.



**Kaynakça**

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420.
- Aksan, Doğan. *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yay., 2009.
- Ali el-Kârî, Nûrüddîn Ali b. Sultân. *Mirķâtü'l-mefâtîh şerhü Mişkâti'l-Meşâbih*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1422.
- Arabî, Abdullah - Kâmil, Hâmid. *Revâiü'ş-Şi'ri'l-Câhili*. Mısır: Mektebetü Atlas, 2012.
- Atay, Hüseyin. *Kur'an'a Göre Araştırmalar IV*. Ankara: Semih Ofset, 1995.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddin el-. *Umdetü'l-kârî fi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabî, ts.
- Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleyman b. Halef. *el-Müntekâ şerhu'l-Muvaţta'*. 7 Cilt. Mısır: Matba'atü's-Seâde, 1. Basım, 1332.
- Bağdâdî, Abdulkadir b. Ömer. *Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi Lisâni'l-'Arab*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn. 13 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 4. Basım, 1418.
- Bayındır, Abdülaziz. "Allah'ın Koyduğu Sınırların Aşılması ve Oruç Örneği". *www.suleymaniyevakfi.org*, 11 Aralık 2019. <https://www.suleymaniyevakfi.org/ramazan-ve-oruc/allahin-koydugu-sinirlarin-asilmasi-ve-oruc-ornegi.html>
- Bayındır, Abdülaziz. "Toplumsal Cinsiyet". *Süleymaniye Vakfı*, ts. <https://www.suleymaniyevakfi.org/bulten/toplumsal-cinsiyet.html>
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*. thk. Abdülmu'ti Emin Kal'aci. 15 Cilt. Karaçi: Câmiatü'd-Dirasati'l-İslâmiyye, 1991.
- Bolelli, Nusrettin. "Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5-6 (1988 1987), 165-175.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u'ş-şahîh*. thk. Mustafa Dib el-Boğa. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407.
- Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr. *el-Hayevân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1424.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahķâmü'l-Kur'an*. thk. Muhammed es-Sâdık Gamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1405.
- Çetin, Mehmet. *Metin Eksenli Hadis Tenkidinde Öznellik ve Yorumsalılık (Teori ve Uygulama)*. Ankara: Gece Akademi, 1. Basım, 2018.
- Dalgın, Nihat. "Özel Günlerindeki Kadınların İbadeti". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 379-413.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. thk. Fevvâz Ahmed, Hâlid es-Seb'. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1. Basım, 1407.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Bilgilendirme Platformu. "Kadınların Hayız ve Nifas Hallerinde Yapamayacakları Şeyler Nelerdir?", 07 Aralık 2015. <https://fetva.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/148425/kadinlarin-hayiz-ve-nifas-hallerinde-yapamayacaklari-seyler-nelerdir>
- Ebû Avâne el-İsferâyînî, Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm. *Müstahrecü Ebî 'Avâne*. thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1. Basım, 1419.
- Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdillâh. *Ahķâmü'l-Kur'an*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 1. Basım, 1430.



- Ebü'l-Bekâ, Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî. *el-Külliyât*. thk. Adnân Derviş, Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, ts.
- Enbârî, Ebû Bekir Muhammed v. el-Kâsım. *Ez-Zâhir fî me'ânî kelimâti'n-nâs*. thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1. Basım, 1412.
- Esma'î, Ebû Saîd Abdulmelik b. Kureyb. *Şerhu'l-Esma'ıyyât*. thk. Sa'dî Danâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-. *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed 'Ivaz Mur'ib. 15 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1. Basım, 2001.
- Görmez, Mehmet. "Abdülfetâh Ebû Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Söyleşi". *İAD (İslami Araştırmalar Dergisi)* 10/1-2-3-4 (1997), 138-144.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1411.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Ma'mer b. Râşid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 31 Ağustos 2022.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) b. Muhammed. *Garîbü'l-hadîs*. 3 Cilt. Mekketü'l-Mükerreme: Câmiatu Ummu'l-Kurâ, 1402.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed. *Me'âlimü's-Sünen*. 4 Cilt. Halep: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1. Basım, 1351.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh. *el-İstizkârü'l-câmi 'li-mezâhibi fukahâ'i'l-emşâr ve 'ulemâ'i'l-aqtâr fî mâ tezammenehü'l-Muvaţta' min me'ânî'r-re'y ve'l-âşâr*. thk. Sâlim Muhammed Atâ - Muhammed Ali. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaţta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - Muhammed Abdülkebîr. 24 Cilt. Mağrib: Vizâratü 'Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 1387.
- İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef el-Kurtubî. *Şerhu'l-Câmi 'i's-Şahîh'i*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2. Basım, 1423.
- İbn Dakîkul'îd, Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Ali. *İhkâmü'l-aḥkâm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm*. 2 Cilt. Kahire: Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediyye, ts.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *el-Muşannef fi'l-eḥâdîs ve'l-âşâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî şerhü Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali. *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker fî muştalahi ehli'l-eşer*. thk. Nûreddin İtr. Dımaşk: Matbaatu's-Sabâh, 3. Basım, 1421.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Şahîhu İbn Hibbân (bi tertîbi İbn Balabân)*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2. Basım, 1988.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslamî, 2003.
- İbn Kudâme, Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasen el-Makdisî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dârü'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.



- İbn Mâlik et-Tâî, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh. *İkmâlü'l-İ'câm bi-teslîsi'l-keâm*. thk. Sa'd b. Hamdân el-Gâmidî. 2 Cilt. Mekketü'l-Mükerreme: Câmiatu Ummu'l-Kurâ, 1. Basım, 1404.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1. Basım, 1415.
- İbn Meymûn, Muhammed b. el-Mubârek. *Münteha't-taleb min eş'âri'l-'Arab*. thk. Muhammed Nebîl Tarifi. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1. Basım, 1999.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm. *el-Bahrü'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*. 9 Cilt Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418.
- İbn Râhûye, Ebû Ya'kub İshâk b. İbrâhîm. *el-Müsned*. thk. Abdülgafûr b. Abdülhak el-Belûşî. 5 Cilt. el-Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü'l-Îmân, 1. Basım, 1991.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. 4 Cilt Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh. *el-Ğabes fi şerhi Muvaţta'i Mâlik b. Enes*. thk. Muhammed Abdullah Veled Kerîm. 3 Cilt. b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1. Basım, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn. *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs ve'l-eşer*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1399.
- İbnü'l-Mülakkin, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî el-Mısrî. *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi 'i's-şahîh*. thk. Dâru'l-Felâh. 36 Cilt. Dimeşk: Dâru'n-Nevâdir, 1. Basım, 1429.
- Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî. *el-İlmâ' ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ'*. thk. es-Seyyid Ahmed Sakar. Kahire: Dâru't-Turâs, 1. Basım, 1379.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Muvaţta*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 8 Cilt. Beyrut: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 1. Basım, 1425.
- Mevsilî, Ahmed b. Ali Ebû Ya'la. *Müsnedü Ebî Ya'la*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 13 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Me'mun li't-Türas, 1. Basım, 1984.
- Meymenî, Abdülaziz b. Abdilkerîm. *e't-Tarâ'ifu'l-edebiyeye*. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1971.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ula Muhammed Abdurrahman el-. *Tuhfetü'l-aḥvezî şerhu Câmi 'i't-Tirmizî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, ts.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn. *el-Câmi 'u's-şahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasan Abdülmin'im Şelebi. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2001.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen (el-Müctebâ)*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 8 Cilt. Halep: Mektebü'l-Matbûatü'l-İslamiyye, 2. Basım, 1406.
- Polat, Salahattin. *Metin Tenkidi*. İstanbul: İfav Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Rûkî, Ebû Muhammed Abdullah b. Mânî'. *Şerhu Kitâbi's-Şavm min Şahîhi'l-Buhârî*. el-Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 1. Basım, 1431.
- Sağlam, Hadi - Arpacı, İbrahim. "İslam Fıkına Göre Hayızlı Kadının Orucu". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 / 2 (2018), 60-76.
- San'ânî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Muşannef*. thk. el-A'zamî Habîbürrahmân. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslamî, 2. Basım, 1403.
- Semerkandî, Alâeddin Ali b. Yahyâ. *Bahrü'l-'ulûm*. thk. Mustafa Matarci. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.



- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen. *el-Âşâr*. thk. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Şurrâb, Muhammed b. Muhammed Hasan. *Şerhu's-şevâhidi's-şi'riyye fî ümmâti'l-kütübî'n-naḥviyye li-erba'ati âlâfi şâhidin şî'riyy*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1427.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Evsat*. thk. Târik b. İvadullah - Abdülmühsin b. İbrâhim. 10 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Haremeyn, ts.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu müşkili'l-âşâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1415.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülmühsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dârü Hicr, 1. Basım, 1419.
- Tebrizî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb. *Şerhu İhtiyârâti'l-Mufaḍḍal*. thk. Fahrüddin Kabâve. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Temiz, Rabia Zahide. "Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî misin?' Rivayeti Üzerine Bir İnceleme". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/3 (2021), 1253-1275.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'u's-şâhiḥ*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Ulu, Arif. "Adet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD]* 38 (2012), 1-50.
- Vehb b. Münebbih, Ebû Abdillâh es-San'ânî. *Kitâbü't-Ticân fî mülûki Ḥimyer*. San'a: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Ebhâsi'l-Yemeniyye, ts.
- Yaşaroğlu, Kâmil. "Kazâ". *DİA*. 25/110-113. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2002.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Mürtezâ. *Uḳûdü'l-cevâhiri'l-münîfe fî edilleti mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe*. Mısır - İskenderiye: Matbaatu'l-Vataniyye, 1875.
- "Abdulaziz Bayındır, Adetli Kadın Oruç Tutabilir Diyor". haz. Abdulaziz Bayındır. <https://www.youtube.com/watch?v=LMI9AigsgNQ>. Yayın Tarihi 09 Nisan 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=LMI9AigsgNQ>
- "Adetli Kadın Oruç Tutabilir Mi". haz. Abdulaziz Bayındır. <https://www.youtube.com/watch?v=uN9fQVSHv7w>. Yayın Tarihi 25 Haziran 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=uN9fQVSHv7w>
- "Hadis İnkarcıları Bizden Uzak Dursun". haz. Abdulaziz Bayındır. *Youtube*. Yayın Tarihi 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=vuZXy8u0hQQ>
- "Hayızlı/Lohusa Kadının Oruç Tutup Tutamayacağı". haz. Mustafa İslamoğlu. *Youtube*. Yayın Tarihi 01 Ocak 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=o321nnRoGU>
- "Kadınlar adetliyken oruç tutabilir mi?" haz. Bayraktar Bayraklı. *Youtube*. Yayın Tarihi 05 Aralık 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=2IOxLGgXFKM>
- "Regl halinde kadınlar namaz kılabilir mi?" haz. Yaşar Nuri Öztürk. *Youtube*. Yayın Tarihi 07 Aralık 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=eWo08AxWJlg>